

ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

PROCESSING OF FOOD ENTERPRISES IN UKRAINE AND BORDERS

УДК 336.221.4

Коба О.В.

к.т.н., доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Головань Ю.В.

студентка

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Кононенко А.С.

студентка

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

У статті розглянуто показники розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні протягом 2010–2016 рр. Висвітлено особливості оподаткування суб'єктів малого бізнесу в різних країнах. Визначено проблеми застосування спрощеної системи оподаткування в Україні й шляхи їх вирішення з урахуванням досвіду економічно розвинених країн світу.

Ключові слова: суб'єкт малого підприємництва, спрощена система оподаткування, єдиний податок.

В статье рассмотрены показатели развития субъектов малого предпринимательства в Украине в течение 2010–2016 гг. Освещены особенности налогообложения субъектов малого бизнеса в различных странах. Определены проблемы

использования упрощенной системы налогообложения в Украине и пути их решения с учетом опыта экономически развитых стран мира.

Ключевые слова: субъект малого предпринимательства, упрощенная система налогообложения, единый налог.

The article examines the indicators of development of small entrepreneurship in Ukraine during 2010-2016. The peculiarities of taxation of subjects of small business in different countries are highlighted. The problems of application of the simplified taxation system in Ukraine and ways of their solution taking into account the experience of economically developed countries of the world are determined.

Key words: small business entity, simplified taxation system, single tax.

Постановка проблеми. Важливим елементом сучасної системи господарювання є мале підприємництво. Сектор малого бізнесу здійснює істотний вплив на економіку країн світу і виступає невід'ємним суб'єктом ринку. Проте його розвиток в Україні стримується такими факторами, як: недосконалість законодавчої бази, високий податковий тиск, недостатня фінансово-кредитна та майнова підтримка, відсутність дієвого механізму реалізації державної політики сприяння малому бізнесу. Порівняно із зарубіжними країнами суб'єкти малого підприємництва в Україні функціонують у несприятливих умовах й у своїй діяльності стикаються з цілою низкою проблем, які потребують вирішення на різних рівнях. Найбільш вагомою серед них є необхідність удосконалення системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню особливостей оподаткування малого бізнесу в Україні та за кордоном присвятили чисельні наукові праці В. Андрущенко, О. Бондаренко, З. Варналій, В. Завгородній, А. Крисоватий, Х. Кондратко, В. Кміть, Л. Ловінська, О. Малишкін, М. Слатвинська, О. Фурсін, В. Швець, С. Юрій та інші вчені.

Теоретико-методологічні засади запровадження спрощеної системи оподаткування у сфері малого бізнесу обґрунтовано в роботах О. Василика, А. Гальчинського, В. Геєця, В. Кравченка, М. Крупки та ін.

Згадана система оподаткування є важливою передумовою ефективного функціонування суб'єктів малого підприємництва. Так, Н.М. Ногінова [1, с. 262] вважає, що за умови чинного податкового законодавства в Україні вона є оптимальним способом стягнення податків із малого бізнесу, оскільки загальна система сплати

податків є надто складною й обтяжливою. Однак і спрощена система не позбавлена недоліків. Для її усунення автор пропонує наблизити норми податкового права до вимог ЄС, підвищити публічність і прозорість діяльності органів податкової служби, посилити регуляційний вплив податкової системи за рахунок упровадження ефективних податкових інструментів стимулювання пріоритетних сфер діяльності (аграрного сектора, інноваційної діяльності, енергозбереження тощо).

На думку Н.С. Носань [2, с. 48], у сучасних умовах спостерігається зниження мотивації підприємницької діяльності, викривлення механізму непрямого оподаткування, перенесення податкового навантаження на споживачів товарів та послуг, що вимагає зосередитися на соціальній спрямованості та фіскальній справедливості спрощеної системи оподаткування для сприяння ефективній діяльності малих підприємств.

На необхідності вдосконалення податкового навантаження щодо справляння єдиного податку та низки інших податків у системі оподаткування суб'єктів малого бізнесу наголошує Г.Т. Михальчинець [3, с. 82]. Для активізації інвестиційної діяльності він пропонує впровадити стимулюючу модель податку на прибуток із відповідним механізмом його адміністрування, ввести за прикладом європейських країн диференційовану ставку для прибутку, що реінвестується в операційну та інвестиційну діяльність.

Звертають увагу на недосконалість та обтяжливність системи оподаткування, адміністративні перешкоди у сфері підприємництва, неврегульованість питань фінансування і кредитування, обмеженість доступу до кредитних та інших фінансових ресурсів, низький рівень державної фінансової допомоги, слабкий розвиток інфраструктури,

брак дієвої державної підтримки малого підприємства у своїх роботах Г.О. Поліщук [4, с. 2], С.Є. Пиріжок, Л.Г. Олійник [5, с. 253].

Змістовний аналіз спрощеної системи оподаткування та пропозиції щодо її реформування представлено в роботі М.І. Черепанина [6, с. 1000]. На його думку, зміни в умовах оподаткування малого бізнесу варто розпочати з удосконалення механізму недопущення фіктивних підприємств чи послуг. Наступним етапом реформування має стати зміна бази оподаткування на суму отриманих платником доходів для груп, ставка яких нараховується на мінімальну заробітну плату. Це сприятиме подальшому коригуванню ставок та кола суб'єктів, що застосовують спрощене оподаткування.

Систематизуючи зарубіжний досвід оподаткування суб'єктів малого підприємництва (СМП), М.О. Слатвинська [7, с. 146–166] запропонувала модель, яка описує залежність кількості безробітного населення від податкового навантаження на СМП і дає можливість розробити методичні підходи до прогнозування економічних наслідків застосування спрощеної системи оподаткування.

Враховуючи значний науковий доробок науковців, систематизуючи матеріали проведених досліджень, встановлено, що процес оптимізації податкового навантаження в Україні та створення ефективної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва з урахуванням передового досвіду країн світу потребує подальшого розгляду та вдосконалення. Це зумовлює актуальність та практичну значимість вибраної теми дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення світового досвіду розвитку та оподаткування малого підприємництва і розроблення

пропозицій щодо його впровадження в податкову систему України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим показником, що характеризує сучасну світову ринкову економіку, є оптимальне співвідношення і взаємодія підприємств великого, середнього та малого бізнесу. Вибір Україною європейської моделі подальшого економічного зростання зумовлює необхідність розроблення стратегії розвитку малого бізнесу як одного з пріоритетних напрямів.

Мале підприємництво більшості країн світу відіграє значну роль у створенні валового національного продукту, суттєво забезпечує зайнятість населення, створює конкуренцію серед товаровиробників, стимулює впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, підвищує економічний потенціал регіонів, забезпечує політичну та соціальну стабільність системи господарювання і добробут суспільства.

Незважаючи на низку прийнятих нормативних документів, розвиток малого бізнесу в Україні здійснюється у несприятливому макро- і мікросередовищі, що не дає змоги суб'єктам малого підприємництва (СМП) повною мірою виконувати функції, які покладає на них суспільство. Динаміка показників, що характеризують розвиток СМП в Україні протягом 2010–2016 рр. (табл. 1), свідчить, що кількість суб'єктів малого підприємництва постійно змінювалася, проте їх питома вага у загальній кількості суб'єктів господарювання залишалася на рівні 98–99%. Частка ж малих підприємств із 2013 р. постійно зменшувалася до 15,61% у 2016 р.

Обсяг реалізованої продукції малими підприємствами в 2010–2016 рр. майже постійно зростає (лише в 2013 р. відбулося незначне падіння),

Таблиця 1

Динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва в Україні за 2010–2016 рр.

Рік	Усього суб'єктів господарювання, одиниць	У тому числі суб'єкти малого підприємництва					
		одиниць	% до загальної кількості суб'єктів господарювання	З них			
				малі підприємства		фізичні особи-підприємці	
				одиниць	% до загальної кількості суб'єктів господарювання	одиниць	% до загальної кількості суб'єктів господарювання
2010	2183928	2162004	99,00	357241	16,36	1804763	82,64
2011	1701620	1679902	98,72	354283	20,82	1325619	77,90
2012	1600127	1578879	98,67	344048	21,50	1234831	77,17
2013	1722070	1702201	98,84	373809	21,71	1328392	77,14
2014	1932161	1915046	99,11	324598	16,80	1590448	82,31
2015	1974318	1958385	99,19	327814	16,60	1630571	82,59
2016	1865530	1850034	99,17	291154	15,61	1558880	83,56

Джерело: розроблено авторами за [8, с. 452]

натомість кількість зайнятих працівників зменшувалася, і лише в 2016 р. відбулося її незначне збільшення (табл. 2). Аналіз обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) малими підприємствами в 2016 р. за видами економічної діяльності показав, що пріоритетними сферами для них і надалі залишаються оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (38,8%), промисловість (36,2%), сільське, лісове та рибне господарство (6,5%), транспорт (5,8%), будівництво (2,7%). Аутсайдерами залишаються освіта (0,04%) і мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (0,08%) [8, с. 454–461].

Представлені в табл. 1 та 2 показники не відповідають рівню економічно розвинених країн Європи, де сьогодні малі підприємства становлять 70–90% від загальної кількості підприємств, їх внесок у ВВП знаходиться у межах 50–62%, питома вага працівників, зайнятих на них, перевищує 40% (табл. 3).

Така ситуація значною мірою зумовлена відсутністю дієвої державної підтримки суб'єктів малого підприємства в Україні, тоді як у більшості країн світу цьому питанню приділяється належна увага.

Розвиток малого підприємництва в економічно розвинених державах забезпечується систематичною комплексною підтримкою з боку уряду (уряд

США, наприклад, щорічно виділяє малому бізнесу гранти майже на 30 млрд. дол.). Окрім того, предметом особливої уваги є система оподаткування представників малого бізнесу. Механізми нарахування і сплати податків формуються по-різному. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки відсутній особливий податковий режим для малих підприємств. Однак для них передбачена спрощена процедура обліку та звітності оподаткованого прибутку за прогресивною шкалою:

- оподатковуваний прибуток до 50 тис. дол. – 15%;
- від 50 тис. дол. до 75 тис. дол. – 25%;
- від 75 тис. дол. до 10 млн. дол. – 34%;
- понад 10 млн. дол. – 35%.

У Великобританії новостворені підприємства починають сплачувати податки тільки після досягнення активної фази роботи, а величина та кількість податків, які сплачують малі підприємства, менші (за стандартної ставки 35% ставка для малих підприємств становить 27%), процедура оподаткування значно простіша, ніж для великих підприємств. Окрім того, використовується прогресивне оподаткування прибутків корпорацій: ставки податків для корпорацій із меншими доходами менші, ніж для корпорацій із великими доходами [11, с. 53–54]. Це стимулює створення малих

Таблиця 2

Динаміка обсягу реалізованої продукції та кількості зайнятих працівників малих підприємств в Україні за 2010–2016 рр.

Рік	Обсяг реалізованої продукції		Кількість зайнятих працівників	
	млн. грн.	у % до загального обсягу реалізації	тис. осіб	у % до загальної кількості зайнятих працівників
2010	568267,1	16,9	2164,6	27,2
2011	607782,4	15,2	2091,5	26,9
2012	672653,4	16,0	2051,3	26,7
2013	670272,0	16,6	2010,7	27,1
2014	705000,5	16,9	1686,9	26,8
2015	937112,8	18,2	1576,4	26,8
2016	1224550,8	19,7	1609,6	27,9

Таблиця 3

Розвиток малого підприємництва в країнах ринкової економіки

Країни	Кількість малих підприємств, тис. од.	Кількість малих підприємств на 1 тис. населення	Зайнято на малих підприємствах, млн. ос.	Частка малих підприємств у загальній кількості зайнятих, %	Частка малих підприємств у ВВП країни, %
Великобританія	2630	46	13,6	49	50–53
Німеччина	2290	37	18,5	46	50–54
Італія	3920	68	16,8	73	57–60
Франція	1980	35	15,2	54	55–62
Японія	5738/6450	49,6	39,5	88/78	52-55
США	19300	74,2	70,2	54	50-52
Україна	291	6,83	1,61	27,9	15%

Джерело: розроблено авторами за [9; 10]

підприємств та всебічно підтримує їх діяльність, застосовуючи пільгові умови оподаткування. Для високотехнічних галузей та капіталовкладень у будівництво і придбання основних засобів також передбачено пільги з оподаткування. Разом зі зниженням ставки податку на прибуток малих підприємств зменшено податок на інвестиції в нові сфери малого бізнесу, особливо пов'язані з високим ступенем ризику.

Велику підтримку малим і середнім підприємствам надає уряд Німеччини через систему кредитів і субсидій. Із бюджету федерації та земель їм надаються пільгові інвестиційні кредити, особливо під час запровадження високотехнологічних виробництв, кредити для створення власних підприємств. Державна підтримка малого бізнесу спрямована передусім на забезпечення його фінансової самостійності. У федеральній програмі субсидування малих і середніх підприємств передбачена стаття допомоги для підвищення частки власних коштів у розмірі 30% усіх субсидій. Особам, що створюють нові підприємства, надаються кредити строком до 20 років. Уряд Німеччини розробив концепцію стимулювання наукових досліджень на малих і середніх підприємствах. Велике значення надається інформаційним і консультаційним послугам у нових галузях технології, перебудові професійного навчання, особливо підвищенню кваліфікації кадрів, зайнятих інноваціями [10, с. 95].

У Франції для підтримки малого бізнесу впроваджено податкові пільги для сприяння науково-технічному прогресу, розширенню експорту тощо. Наприклад, передбачене пільгове оподаткування для новостворених акціонерних товариств (протягом перших двох років не сплачується податок, на третій рік оподатковується 25% прибутку, на четвертий – 50%, на п'ятий – 75%, починаючи із шостого року – 100% прибутку), застосовується податковий кредит для підприємств, що здійснюють фахову підготовку кадрів, діють спеціальні (спрощені) податкові режими залежно від величини обороту малих та середніх підприємств. Малі підприємства не подають декларації про податок на додану вартість, проте виплачують прибуткові податки, рівень яких залежить від сфери діяльності (торговельні операції, послуги тощо) [12, с. 228]. За спрощеного податкового режиму застосовується спрощена форма звітності, яка включає дані про баланс, основні засоби, розмір інвестицій та фінансові результати діяльності. Підприємства, що надають послуги, можуть зменшити свій оподатковуваний дохід, якщо пройдуть перевірку в офіційного аудитора. До обліку та звітності суб'єктів малого бізнесу висуваються менш жорсткі вимоги порівняно з великими підприємствами.

Правове положення малого підприємництва в Японії регулюється системою спеціальних зако-

нів, а також положеннями про пільги для малих підприємств у податковому, зовнішньоторговому та галузевому законодавстві.

Для фінансування малих підприємств Італії, їх технічної модернізації, підготовки кадрів, упродовження системи контролю над якістю продукції, дієвої підтримки на зовнішніх ринках щорічно виділяється 1 570 млрд. лір. Особлива увага приділяється менш розвиненим південним районам. Тут новостворені малі промислові підприємства протягом 10 років не платять податок на прибуток і місцеві податки. Пільгове оподаткування діє й для створених із метою модернізації малих підприємств фінансових компаній. Поряд із пільговим оподаткуванням система державної підтримки малого підприємництва в Італії містить також цільове субсидування і пільгове кредитування.

У Швеції відсутні будь-які спеціальні податкові режими для малих та середніх підприємств. До всіх підприємств застосовується одна й та ж податкова база, ставки оподаткування і зобов'язання з реєстрації, подання документів, звітності, платежів. Проте передбачено податкові пільги для малих підприємств. Частково звільняються від податку дивіденди підприємства, акції яких не котируються на біржі.

Як свідчить проведений аналіз, більшість податкових систем спрямована на полегшення податкових умов для малого та середнього бізнесу. В Україні це втілено у спрощену систему оподаткування, яка покликана захистити платників від надмірного тиску загальної системи. Вона передбачає простоту визначення бази оподаткування та розміру податкового зобов'язання, скорочення показників звітності. Проте застосування даної системи на практиці має певні недоліки, що перешкоджають її ефективності, серед них: вузька сфера розповсюдження; незацікавленість підприємств у переході на спрощену систему оподаткування; застосування різних режимів оподаткування для фізичних та юридичних осіб; неможливість застосування спрощених процедур оподаткування для підприємств, які на незначну суму перевищують поріг за масштабами діяльності; використання платників єдиного податку для мінімізації податкових зобов'язань підприємств, які застосовують загальний режим оподаткування.

З урахуванням світового досвіду для усунення названих недоліків необхідно здійснити комплекс заходів:

- збільшити межу виручки від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг для застосування спрощеної системи оподаткування;
- запровадити диференційовані податкові ставки залежно від бази оподаткування;
- збільшити перелік видів діяльності, для яких не застосовується спрощена система оподатку-

вання, для запобігання схемам мінімізації податкових платежів суб'єктами малого бізнесу;

– посилити штрафні санкції з покарання за порушення податкового законодавства;

– включити єдиний соціальний внесок до складу єдиного податку.

Висновки з проведеного дослідження. Спрощена система оподаткування – найбільш дієвий напрям державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні. Для підвищення ефективності її застосування країна має активно впроваджувати міжнародний досвід. Перспективи розвитку спрощеної системи оподаткування у цьому напрямі стануть предметом подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ногінова Н.М. Оподаткування малого підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.1. С. 255–263.

2. Носань Н.С. Особливості застосування та перспективи розвитку спрощеної системи оподаткування в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 20. Ч. 2. С. 45–48.

3. Михальчинець Г.Т. Оподаткування малого бізнесу як напрям розвитку підприємництва в Україні. Молодий вчений. 2014. № 11 (14). С. 79–84.

4. Поліщук Г.О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний

досвід. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 1 (51). С. 1–9.

5. Пиріжок С.Є., Олійник Л.Г. Переваги та недоліки спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого бізнесу: обліковий вимір. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2015. Вип. 3 (33). С. 240–256.

6. Черепанин М.І. Оподаткування суб'єктів малого бізнесу: сучасний стан та напрями реформування. Молодий вчений. 2016. № 12.1 (40). С. 996–1001.

7. Слатвінська М.О. Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу: стан, проблеми, перспективи: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2012. 252 с.

8. Статистичний щорічник України за 2016 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_zor_zb.htm.

9. Мединська Т., Слюсар Р. Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу в зарубіжних країнах: досвід для України. Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія «Економіка і управління». 2014. Вип. 30. С. 231–244.

10. Деренько О.А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва. Бізнес Інформ. 2012. № 5. С. 95–97.

11. Комарницький І.М. Організаційно-економічні механізми розвитку підприємництва: монографія. Ужгород: Патент, 2000. 224 с.

12. Світовий досвід розвитку підприємств малого бізнесу / Г.А. Лех, М.М. Ільчишин, О.Я. Туркало. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.15. С. 224–229.